

ZAHRANIČNÝ OBCHOD EKONOMIKY SR V PROCESE TRANZÍCIE

Mária Farkašovská

Podnikovohospodárska fakulta, EU v Košiciach, Tajovského 13, 041 30 Košice

Abstract

According to conservative economists it is possible to consider the transformation process for finished, when the liberalization of prices are finished and the institutional frame of functioning market economy is formed. macro economy analysis and economy politics in the field of structural adaptive processes are willing to admit them, only at the level of sector structural economy. Even this reality, that the transitive countries with their sector structural economy came near do developed market economies, is often used as argument, that the transformation is done in the field of restructuralization of economy. It is necessary to emphasize that this sector movement to sector of services has been do no with non standard methods e.g. without adequate raise of work productivity, especially in industry. This is reason, why the reached sector structure does not correspond with the one, in transitive countries as economy level of gross national product on an inhabitant.

These facts show, that the most important sector in the Slovak republic on the way to reach the level of EU countries, is industry. The sector movement in conditions of transformation is necessary, but not the only condition of permanent growth of economy to follow the level of EU countries. Another condition is important, structural production changes in processing industry in SR, according to he growth of total productivity, technology and production innovation, the change to production of more dynamic segments in international business. As mentioned above, a very important goal of economy transformation should be structural adaptation of industry and important change of small economically developed economies. This should be the of each country on its way prepared for entry in EU.

Transformácia slovenskej ekonomiky od ponukovo obmedzenej, plánovanej k dopytovo obmedzenej trhovej ekonomike je z makroekonomického hľadiska v podstate hľadáním prijateľného vzťahu medzi rastom a rovnováhou ekonomiky v podmienkach problémovej reštrukturalizácie a deformovaného inštitucionálneho rámca. Slovensko v počiatkoch svojej samostatnej existencie vyvolávalo dojem úspešnej ekonomiky v tomto procese, ale možnosti jeho ekonomického rastu, založené na stimulácii dopytovej strany ekonomiky sa pomerne rýchlo vyčerpali.

Makroekonomický vývoj slovenskej ekonomiky odrážal rôznosť prístupov hospodárskej politiky k procesu transformácie, ktoré sa za uplynulé desaťročie vystriedali. Problematické boli nielen podoby hospodársko-politického mixu, ale aj celkové chápanie a smerovanie transformácie. Výsledkom vývoja, ktorý sa najprv prejavil v transformačnej recesii neskôr v čiastočnej stabilizácii, exportom ťahaného oživenia nadmerného nerovnovážneho rastu snahou o opätovnú stabilizáciu, bol v podstate návrat k predtransformačnej úrovni výkonnosti ekonomiky, pri pretrvávajúcej existencii štruktúrnych deformácií so sklonom k nerovnovážnemu vývoju.¹

¹ Morvay, K.: Celkový makroekonomický vývoj. In: Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999. Centrum pre mediálnu a spoločenskú analýzu. 2000.

Keďže Slovensko je príliš malé a otvorené na to, aby mohlo svoje ekonomické parametre zlepšovať výlučne vlastnými silami, je nevyhnutné sústrediť pozornosť na očakávaný vývoj v tých regiónoch, s ktorými má Slovenská republika úzke ekonomické väzby a to hlavne na Európsku úniu.

Perspektívne členstvo v Európskej únii je hlavným strategickým cieľom Slovenskej republiky. Integrácia s Európskou úniou znamená zlepšenie rozvoja hospodárstva, modernizáciu ekonomiky, právneho systému a zmenšenie rozdielov v stupni vývoja medzi SR a krajinami Európskej únie. V celkovom súčte pozitív a negatív vstupu do Európskej únie prevažujú pozitíva. Dnes už je paradoxom, že aj v prípade negatívneho vývoja v Európe je pre SR lepšie byť členom Európskej únie. Alternatívou k vstupu do únie je zaostávanie za hlavným európskym vývojom. História Európy, súčasná aj dávnejšia, svedčí o tom, že sa rozširuje civilizačný rozdiel medzi spoločenstvom krajín zúčastňujúcich sa na hospodárskej, politickej a bezpečnostnej spolupráci a tými, ktoré sú mimo hlavného prúdu.

Slovensko je spomedzi susedných krajín štátom s najviac otvorenou ekonomikou. Obchodná výmena SR v súčasnosti dosahuje viac ako 80 % s krajinami, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou budú okolo roku 2005 tvoriť Európsku úniu.² Udržanie preferenčných vzťahov znamená byť súčasťou rovnakých štruktúr. Samotný vstup do EÚ by mal tiež posilniť dynamiku vzájomného obchodu. Vstup do Európskej únie má pozitívny efekt na zvýšenie priamych investícií nevyhnutných na reštrukturalizáciu slovenského hospodárstva a zvyšovanie jeho konkurenčnej schopnosti.

Zahraničný obchod (ZO) je časť sféry obehu tovaru a služieb, ktorá predstavuje výmenu so zahraničím. V užšom chápaní zahŕňa výmenu hmotného tovaru so zahraničím. Má dve základné funkcie – transformačnú a rastovú.³ Transformačná funkcia ZO spočíva v prispôsobovaní (transformácii) vytvoreného hrubého domáceho produktu pred jeho použitím. Rastová funkcia vyjadruje jeho vplyv na efektívne využívanie domácich zdrojov. Prostredníctvom tejto funkcie získava krajina dodatočné zdroje ekonomického rastu. Realizuje sa v dvoch rovinách: 1. zvýšenie odbytu v zahraničí (exportu) umožňuje domácim subjektom zvýšiť stupeň špecializácie a tým aj efektívnosti vzhľadom na dosahované nižšie jednotkové náklady, a 2. dovozom si krajina zabezpečuje statky, ktoré sama nevyrába, resp. ktoré by bola schopná produkovať len s vyššími nákladmi.

Slovenská republika vzhľadom na malý vnútorný trh patrí medzi krajiny, v ktorých zahraničný obchod zohráva kľúčovú úlohu. Malé krajiny sú totiž obvykle vo väčšej miere závislé na dovoze surovín a materiálov, a na druhej strane na umiestňovaní domácej produkcie na zahraničných trhoch. Okrem toho, Slovensko zdedilo z predtrasformačného obdobia rozsiahle výrobné kapacity, ktoré nemajú odbyt na domácom trhu, pričom existujúca základňa na druhej strane neposkytuje domácemu trhu požadovaný sortiment výrobkov, predovšetkým investičného a spotrebného charakteru (OECD, 1999). Zahraničný obchod je tiež v mnohých prípadoch významným faktorom ekonomického rastu. Slovensko je spomedzi stredoeurópskych tranzitívnych krajín najviac otvorenou ekonomikou.

² Kolektív: Zahraničná politika Slovenskej republiky, východiská, stav a perspektívy. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. Bratislava 1998, s. 34.

³ Lipková, E: Medzinárodné hospodárske vzťahy. Sprint Bratislava 1999.

Yarbrough, B.V. and Yarbrough, R.M: The World Economy (Trade and Finance), Dryden Press, Fort Worth. 1994

Tab.č.1: Stupeň otvorenosti vybraných tranzitívnych krajín v roku 1997 %

	SVK	CZ	H	PL	SLO
Export/DHP	49,5	43,8	41,8	18,0	46,0
Obrat/HDP	109,6	96,0	88,2	47,6	97,4

Zahraničný obchod SR je jednou z oblastí, ktoré doterajšia ekonomická transformácia poznačila najcitelnejšie. Prejavilo sa to v nominálnom raste a zmene teritoriálnej štruktúry zahranično-obchodnej výmeny. Nominálny rast súvisel so zrušením štátneho monopolu v oblasti zahraničnoobchodných vzťahov po roku 1989 a libealizáciou zahraničného obchodovania. Ťažisko obchodnej výmeny sa presunulo z trhov bývalej RVHP predovšetkým do Európskej únie.

Negatívnymi črtami slovenského zahraničného obchodu sú výrazné prebytky dovozov nad vývozmi tovarov (deficit obchodnej bilancie) a nedostatočná zmena komoditnej štruktúry, keď významnú časť vývozov tvoria produkty na nižšej úrovni spracovania, s nižšou pridanou hodnotou. Konkurencieschopnosť týchto produktov je pritom veľmi citlivá na cenové zmeny na svetových trhoch. Štruktúra exportu, ktorá v konečnom dôsledku odráža aj štruktúru priemyslu, pritom úzko súvisí aj s nárastom deficitu obchodnej bilancie v prvých rokoch transformácie. Dôvodom je to, že slovenskí vývozcovia nedokázali zvýšenými vývozmi neutralizovať výrazný nárast domáceho dopytu po zahraničných tovaroch.

Na strane dovozu zostáva Slovensko aj naďalej závislé na dodávkach strategických surovín, predovšetkým ropy a zemného plynu z Ruska, pričom sa neudiala ani čiastočná diverzifikácia. Zaostalosť používaných technológií navyše zvyrazňuje surovinovú náročnosť domácej výroby, čo konzervuje existujúcu komoditnú štruktúru vývozu.

Po roku 1994 postupne vyprchali efekty devalvácií kurzu koruny z rokov 1990 a 1993, na ktorých bola založená cenová konkurencieschopnosť slovenskej produkcie. Vláda medzitým svojou hospodárskou politikou nevytvorila potrebné inštitucionálne a vecné predpoklady na prechod k produkcii založenej na necenovej konkurencieschopnosti. Pri fixnom výmennom menovom kurze a dosahovanej inflácii, ktorá prevyšovala hodnoty v západných krajinách, dochádzalo od roku 1995 k reálnemu zhodnocovaniu domácej meny, čo vyvolávalo následne pokles cenovej konkurencieschopnosti slovenskej produkcie na zahraničných trhoch. Efekt lacnej pracovnej sily sa začal výraznejšie strácať najmä od roku 1996, keď po prvý raz došlo k výraznému predstihu rastu reálnych miezd pred produktivitou práce.

Rok 1996 sa tak skončil s rekordným obchodným deficitom 70,2 mld. Sk, ktorý bol prekonaný už o dva roky neskôr (80,9 mld. Sk).

Tab.č.2: Podiel podnikov so zahraničnou účasťou na zahraničnom obchode

	1994		1995		1996		1997		1998	
	mld.Sk	%	mld.Sk	%	mld.Sk	%	mld.Sk	%	mld.Sk	%
Vývoz	63,6	37	85,6	34	96,5	36	108,2	33	120,7	32
Dovoz	65,7	42	89,9	36	131,7	39	152,8	44	158,5	35
Bilancia	-2,1	-	-4,3	75	-35,2	50	-44,6	66	-37,8	47

Slovensko sa na zahraničných trhoch najviac presadzuje výrobkami pracovne a kapitálovo náročnými, teda produktmi tradičných odvetví, ktoré dosahujú najvyššie hodnoty koeficientu pokrytia dovozom. Podľa účelu použitia ide pritom o výrobky krátkodobej spotreby a produkty určené do výrobných spotreby ako suroviny, materiály či polotovary. Tie sa tradične presadzujú v medzinárodnom obchode vďaka cenovej konkurencieschopnosti a ich podiel na celkovom vývoze spracovateľského priemyslu predstavuje 50 %, na dovoze 27 %. Podiel výrobkov dlhodobej spotreby a investično-komponentných výrobkov na celkovom vývoze spracovateľského priemyslu dosahuje 34 %, zatiaľ čo podiel na dovoze sa pohybuje okolo 44 %⁴. Na druhej strane je Slovensko nútené dovážať vysoko sofistikovanú produkciu, reprezentovanú modernými odvetviami, ktoré majú podobu tovarov dlhodobej spotreby a investičných tovarov. Ďalšie užitočné poznatky o konkurencieschopnosti Slovenska poskytuje aj porovnanie s malými hospodársky vyspelými európskymi krajinami (tabuľka 3). V porovnaní s MHVEK zaznamenáva slovenská ekonomika priaznivejšie ukazovatele pri výrobkoch pracovne a kapitálovo náročných v tradičných odvetviach, s charakterom krátkodobej spotreby a určenými na výrobnú spotrebu. Uvedené závery potvrdzuje aj hodnotenie podľa výmenných relácií v tabuľke 4.

Tab.č.3: Konkurencieschopnosť skupín výrob podľa vybraných ukazovateľov

Skupina výrobkov	OB/pridaná hodnota		Koeff.pokrytia dovozu vývozom		RCA	
	SR	Mhvek	SR	Mhvek	SR	Mhvek
Pracovne náročné	6,4,1	-21,7	1,39	0,77	54,1	-31,4
Kapitálovo náročné	95,7	1,9	0,95	1,03	16,5	-33,1
Náročné na V&V	-136,7	-28,6	0,57	0,94	-34,1	-11,0
Tradičné odvetvia	107,8	-9,8	1,74	0,88	76,8	-17,4
Moderné odvetvia	-201,6	-34,2	0,58	0,96	-33,2	-9,2
Tovary krátkodobej spotreby	82,9	1,9	1,63	0,95	70	-9,9
Polovýrobky	123,2	-16,8	1,64	0,84	71	-22,5
Tovary dlhodobej spotreby	- 18	-9,2	0,71	0,95	-12,8	-10,2
Investičné a komponentné vyr.	-142,8	-14,7	0,57	0,93	-35,7	-12,3

Mhvek – malé hospodársky vyspelé krajiny. Prameň: Ústav svetovej ekonomiky SAV

Tab.č.4: Vývoj výmenných relácií slovenského priemyslu

Skupina výroby	Koeficient rastu cien exportu a importu v období 1994-1996
Tradičné výroby	0,98
Moderné výroby	0,89

Prameň: Ústav svetovej ekonomiky SAV

⁴ Outrata, R.: Medzinárodná konkurencieschopnosť slovenského priemyslu a proces približovania k Európskej únii. Ekonomický časopis č. 46. 1998

Predložené údaje ukazujú, že zatiaľ čo exportné a importné ceny pri tradičných odvetviach mali v rokoch 1994-1996 tendenciu vyvíjať sa približne rovnakým tempom (koeficient výmenných relácií sa blíži hodnote 1 (tabuľka 4) pri moderných výrobách so sofistikovanejšou produkciou rast exportných cien výrazne zaostal za vývojom dovozných cien. Štatistický úrad SR v súčasnosti nesleduje vývoj výmenných relácií ani cien v zahraničnom obchode, čo fakticky znemožňuje ďalšiu analýzu tohto dôležitého ukazovateľa.

Pri podrobnejšej analýze komoditnej štruktúry zahraničného obchodu SR možno konkurencieschopnosť slovenského vývozu posúdiť aj pomocou tzv. ukazovateľa odkrytých komparatívnych výhod RCA⁵. Najväčšie komparatívne výhody dosahuje Slovensko predovšetkým v produktoch určených pre výrobnú spotrebu (železo a oceľ, výrobky zo železa a ocele, hliník a výrobky z hliníka, chemický syntetický alebo umelý hodváb, soľ, síra, zeminy a kamene, sadra, vápno a cement) a pre krátkodobú spotrebu (odevy, obuv, výrobky z papiera a kartónu). Najväčšiu pozitívnu zmenu aj podľa tohto hodnotenia predstavuje produkcia motorových vozidiel a príslušenstva.

Nárast exportu v období 1994-1998 v komoditách ako odevy a obuv možno dať do súvislosti s rastom práce vo mzde pre značkové zahraničné firmy vo viacerých slovenských subjektoch, čo prináša nízku pridanú hodnotu výroby. Obidve odvetvia sa pritom vyznačujú významným rozsahom nevyužívaných kapacít. Len v odvetví odevného a pletiarkeho priemyslu predstavovala práca vo mzde v roku 1999 70 % celkovej produkcie. Treba zdôrazniť, že ide o dlhodobu neudržateľnú tendenciu, keďže v súvislosti s rastúcimi nákladmi na pracovnú silu sa dá predpokladať presun podobných zákaziek do krajín s lacnejšou pracovnou silou.

Výrazný nárast exportu hliníka a hliníkových výrobkov z 2,9 mld. Sk v roku 1994 na 9 mld. Sk v roku 1998 zabezpečila skupina bývalých ZSNP v Žiari nad Hronom, predovšetkým spoločnosť Slovalco s účasťou významného zahraničného investora. V rokoch 1997 a 1998 došlo k výraznému spomaleniu tempa rastu exportu, ako dôsledok poklesu cien hliníka na svetových trhoch. Zvýšenie exportu papiera, lepenky a papierenských výrobkov umožnila celosvetová konjunktúra v odvetví po roku 1993. Odvetvie významne pozitívne vplýva na obchodnú bilanciu SR vzhľadom na existujúcu domácu surovinovú základňu. V posledných rokoch sa v ňom uskutočnili významné modernizačné investície (SCP Ružomberok, Harmanecké papierne, Assi Domän Štúrovo) spolu so vstupom zahraničných investorov (Assi Domän a SCA Málnlycke). Prakticky nezmenená z hľadiska komoditnej štruktúry vývozu zostala pozícia stavebných surovín (síra, zeminy a kamene, sadra, vápno a cement). Naopak negatívne pozoruhodný je výrazný (12 priečok) pokles komparatívnej výhody, zároveň aj podielu na celkovom exporte u plastov. Tento pokles bol spôsobený rastom importu v sledovanom období (o 135 % na 16 mld. Sk), ktorý výrazne prevýšil nárast exportu (o 30 % na 14 mld. Sk).

Uvedené závery potvrdil aj vývoj vývozu za prvé tri štvrtroky 1999. Popri pokračovaní pozitívneho trendu nárastu exportu v skupine stroje a prístroje (29,2 % a vozidlá (17 %) zaznamenal najvýraznejší medziročný rast export nerastných výrobkov (39,9 %), čo spoločne s nárastom vývozov v skupine dreva a výrobkov z dreva (22,7 %) a výrobkov z kameňa, sadry a cementu do veľkej miery konzervuje nevyhovujúcu štruktúru.

⁵ Revealed Comparative Advantage = (podiel exportu vybranej skupiny tovarov na celkovom exporte) – (podiel dovozu danej skupiny na celkovom dovoze)

Tab.č.5: Podiel exportov na tržbách vybraných odvetví v roku 1998 %

Celulózo- papierenský priemysel	Výroba hliníka a hliníkových výrobkov*	Organické chemické výrobky**	Odevný priemysel	Kožiarsky a obuvnícky priemysel
64,4	72,7	59,8	64,4	60,3

* Odvetvie reprezentuje údaje za skupinu ZSNP.

** Odvetvie reprezentuje výroba základných chemikálií (OKEČ 241).

Prameň: Top Trend 1999, Top Trend 1999 v priemysle a Ministerstvo hospodárstva.

Na strane dovozov, popri relatívne stabilnom podiele importu vstupných surovín, sa najvýraznejšou konkurenčnou nevýhodou a zároveň vysokým podielom na celkovom dovoze vyznačujú výrobky moderných odvetví (strojárka produkcia, elektrické stroje a zariadenia). Takmer polovicu dovozov pritom tvorila v roku 1998 prakticky totožná skupina položiek, ako v roku 1994, keď došlo len k minimálnym vnútorným posunom.

Účasť Slovenska v medzinárodných hospodárskych vzťahoch je pre túto krajinu životne dôležitá. Vyplýva to predovšetkým z nedostatočnej surovinovej základne a veľkosti domáceho trhu. Dokazuje to vysoký a rastúci podiel zahranično-obchodnej výmeny na HDP.

Podobne ako iné oblasti ekonomiky, aj oblasť zahraničného obchodu významne zasiahol proces transformácie. Bezprostredne pritom nadväzuje na štruktúru hospodárstva, predovšetkým priemyslu, keďže prostredníctvom vývozu sa realizujú jeho výstupy a prostredníctvom dovozov získava významnú časť vstupov. Od začiatku transformácie sa v oblasti zahraničného obchodu ukazujú dva základné problémy, výrazná deficitnosť tovarovej výmeny so zahraničím a nedostatočné zmeny v komoditnej štruktúre obchodu.

Výrazné deficity obchodnej bilancie v rokoch 1996-1998 súvisia hlavne s disproporčným vývojom domáceho dopytu a ponuky domácich producentov. Ďalším významným faktorom bolo aj udržiavanie fixného kurzu koruny, niektoré kroky v oblasti obchodnej politiky (napríklad zrušenie ciel na malolitrážne automobily v roku 1996), ako aj externé faktory (konjunktúra v segmentoch relevantných exportných položiek). Hlavným dôvodom nedostatočných zmien v komoditnej štruktúre obchodu je pretrvávajúca nedostatočná kvalitatívna konkurencieschopnosť slovenských výrobcov a následná nevhodná kvalitatívna štruktúra slovenského exportu. Určitý pokrok v tejto oblasti bol pritom dosiahnutý predovšetkým vďaka pôsobeniu zahraničných investícií. Nedostatočné zmeny v komoditnej štruktúre pritom bezprostredne súvisia s doterajším nedostatočným pokrokom v reálnej reštrukturalizácii podnikovej sféry.

V oblasti zahraničného obchodu sa prejavuje aj absencia ucelenej koncepcie zahraničnoobchodnej politiky štátu, čo však pramení z neexistencie ucelenej hospodárskej politiky. Zvyšovanie exportnej výkonnosti zostáva aj naďalej jednou z hlavných výziev slovenskej ekonomiky. Práve zahraničný obchod by mal byť pre slovenskú ekonomiku významným faktorom dosiahnutia udržateľného vysokého ekonomického rastu⁶.

Medzi základné predpoklady zvyšovania exportnej výkonnosti môžeme zaradiť:

- reálnu reštrukturalizáciu podnikovej sféry vrátane funkčného mechanizmu bankrotov a možnosti reštrukturalizácie podniku pod dohľadom veriteľov, čo povedie k oživeniu finančných tokov
- výrazné zvýšenie prílevu priamych zahraničných investícií

⁶ Bobáková, V.: Konkurenčná schopnosť ekonomiky. In: Acta Oeconomica Cassoviensia N5, Košice 2001, s. 41

- pokračovanie v úspornej fiškálnej politike v rámci snahy o znižovanie úrokových sadzieb a daňová politika nabádajúca k zvýšeniu sklonu k úsporám a zníženiu spotreby, teda aj dopytu po dovozoch
- reštrukturalizáciu a privatizáciu bánk
- kapitálové posilnenie Eximbanky
- zjednotenie proexportných aktivít FPZO, obchodno-ekonomických oddelení zastupiteľských úradov a obchodných komôr
- vypracovanie komplexnej zahraničnoobchodnej politiky.

Záver

I keď sme v tejto stati neboli schopný venovať sa všetkým problémom, s ktorými zápasí ekonomika SR v období transformácie, pokúsili sme sa, podľa nášho názoru sústrediť na niektoré kľúčové problémy, ktorých riešenie v budúcnosti môže priniesť v ekonomickej oblasti ďalšie výrazne pozitívne zmeny.

Z uvedených dôvodov chceme konštatovať, že je nevyhnutné aby hospodárska politika SR prestala preferovať krátkodobé ciele pred dlhodobými, preferovať krátkodobý ekonomický rast pred riešením inštitucionálnych problémov a reštrukturalizáciou. V oblasti štrukturálnej politiky je treba sa vyhnúť konzervovaniu zdedenej priemyselnej štruktúry i za cenu zmeny exportných trhov. V oblasti nezamestnanosti vytvárať dostatočnú ponuku pracovných síl i tlak na väčšiu flexibilitu trhu práce.

Preferencia dlhodobých cieľov pre krátkodobými, kontinuita hospodárskej politiky, stabilná a nie každé volebné obdobie nová koncepcia hospodárskej politiky, ako i hospodárska politika vôle a reálnych cieľov a tomu zodpovedajúcich nástrojov spolu s realizáciou asociačných problémov môže navodiť v ekonomike SR priaznivý a stabilný ekonomický vývoj.

Kľúčové slová:

transformácia ekonomiky, reštrukturalizácia, zahraničný obchod, konkurencieschopnosť

Literatúra

- [1] BOBÁKOVÁ, V.: Konkurenčná schopnosť ekonomiky. In: Acta Oeconomica Cassoviensia N5, Košice 2001, s.41
- [2] KOLEKTÍV: Zahraničná politika Slovenskej republiky, východiská, stav a perspektívy. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. Bratislava 1998, s. 34.
- [3] LIPKOVÁ, E: Medzinárodné hospodárske vzťahy. Sprint Bratislava 1999.
- [4] MORVAY, K.: Celkový makroekonomický vývoj. In: Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999. Centrum pre mediálnu a spoločenskú analýzu. 2000.
- [5] OUTRATA, R.: Medzinárodná konkurencieschopnosť slovenského priemyslu a proces približovania k Európskej únii. Ekonomický časopis č. 46. 1998
- [6] Revealed Comparative Advantage = (podiel exportu vybranej skupiny tovarov na celkovom exporte) – (podiel dovozu danej skupiny na celkovom dovoze)
- [7] YARBROUGH, B.V., YARBROUGH, R.M: The World Economy (Trade and Finance), Dryden Press, Fort Worth.

Kontaktná adresa:

doc. Ing. Mária Farkašová, CSc., Ekonomická univerzita Bratislava, Podnikovohospodárska fakulta v Košiciach, Tajovského 13, 041 30 Košice
 e-mail: tothova@economy.euke.sk
 tel.: 055/6223814

Recenzoval: Ing. Jan Šolta, CSc., Ústav ekonomie, FES UPa